

Bernardi Montfauconii, bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum nova, ubi describuntur quae innumeris biblioth. continentur. *Parisiis*, 1739, εἰς φύλλον. (Τόμ. Α', σελ. 523, 602, Τόμ. Β', σελ. 470, 915, κ. ἑξ.) *Louis Moreri*, le grand dictionnaire historique, avec les suppléments de l'Abbé *Goujet*, le tout revu, corrigé et augmenté, par M. *Drouet*. *Paris*, 1759, εἰς φύλλον, (Τόμ. Α', σελ. 263). *Aug. Mar. Bandinii*, catalogus codicum Graecorum manuscriptorum bibliothecae Mediceae Laurentianae. *Florentiae*, 1764—70, εἰς φύλλον, (Τόμ. Β', σελ. 470, Τόμ. Γ', σελ. 408, κ. ἄλ.) *Theophanis Procopowicz*, tractatus de processione Spiritus Sancti. *Gothae*, 1772, εἰς 8ον, (Ἀριθ. LXXIII.) *Μελετίου*, μητροπολίτου Ἀθηνῶν, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἐν Βιέννῃ, 1783—1784, εἰς 4ον, (Τόμος Γ', σελ. 488). *Νικοδήμου Ἀγιορείτου*, Βίβλος καλουμένη γυμνάσματα πνευματικά, κ. τ. λ. Ἐνετίῃσι, 1800, εἰς 4ον, (σελ. 122, 226, 395, 610.) *I. Iken*, *Leucothea*. *Leipsig*, 1825, εἰς 8ον, (Τόμ. Α', σελ. 213). *Ζαχαρίου Μαθᾶ*, Κατάλογος ἱστορικὸς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Ναυπλῷ, 1837, εἰς 8ον, (σελ. 190). Ἀλεξάνδρου Μ. Βλαστοῦ, Χιανκά, ἥτοι ἱστορία τῆς νήσου Χίου. Ἐν Ἐρμούπολιν, 1840, εἰς 8ον, (Τόμ. Β', σελ. 88—90.) *Nicole, Arnauld, Renaudot, etc.*, *perpetuité de la foi de l'Eglise Catholique sur l'Eucharistie, etc., etc.*, publiée par M. L'Abbé M****. *Paris*, 1841, εἰς 4ον, (Τόμ. Β', σελ. 118, Τόμ. Γ', 31, 110, 115, 305, 307—314, 324, 374, 498, 559, 570, 678—683, Τόμ. Δ', σελ. 43—56, κ. ἄλ.) *Κωνσταντίνου Οἰκονόμου*, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Περὶ τῶν Ὁ', ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς θείας Γραφῆς. Ἀθήναι, 1844, εἰς 8ον, (Τόμ. Δ', σελ. 222, 808—809.) *Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως*, Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίρκιον, Περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα ἁγίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γινομένων ἐν αὐτῇ θαυμάτων. Ἐκδ. Ἀνδρέου Κορομηλᾶ. Ἀθήνησιν, 1844, εἰς 8ον, (σελ. 100—1.) *Ι. Δε-Κιγάλλας*, Σχεδιάσμα κατόπτρου τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας. Σύρος, 1846, εἰς 8ον, (σελ. 51). *Στυλιανοῦ Βλασοπούλου*, Ὑπεράσπισις τῆς Γραικικῆς Ἐκκλησίας ἐσχάτως προσβληθείσης ὑπὸ Δομενίου Τειξείρα. Μεταφρ. ἐκ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης ὑπὸ Χριστ. Φιλητᾶ, *Ι. Δ.* Ἐν Ἀθήναις, 1848, (σελ. ιη—ιθ.) Ἀνδρέου Παπαδο-

πούλου Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις, 1854, εἰς 8ον, (Μέρος Α', σελ. 18, 209—10.) *Γρηγορίου Φωτεινοῦ*, Τὰ Νεαμυνήσια. ἘΨίφ, 1864, εἰς 8ον, (σελ. 195, 202, 205, 215, 217, 236, 246, 251, κ. ἄλ.) *Κωνσταντίνου Ν. Σάθα*, Νεοελληνικὴ φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις, 1868, εἰς 8ον, (σελ. 31, 247—249, 277, 418. *F. Mihlosich et J. Müller*, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*. *Vindobonae*, 1867, εἰς 4ον. (Τόμ. Β', σελ. 91, 546—550, κ. ἄλ.) Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν. (1453—1789.) Ἐκδιδόντος Ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1870, εἰς 4ον, (σελ. 137, 160, κτλ.) *Κωνσταντίνου Α'*, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων. Ἐκδ. Θεοδώρου Μ. Ἀριστοκλέους. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1870, εἰς 8ον, (σελ. 149.) Ἀνδρονίκου Κ. Δημητρακοπούλου, Ἀρχιμανδρίτου, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν Κωνσταντίνου Σάθα. Ἐν Λειψίᾳ, 1871, εἰς 8ον, (σελ. 40—41) *Κ. Οἰκονόμου*, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα. Ἐκδιδ. Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ἀθήνησιν, 1871, εἰς 8ον, (Τόμ. Α', σελ. 341, 434.) Ἀνδρ. Κ. Δημητρακοπούλου Ὀρθόδοξος Ἑλλάς. Ἐν Λειψίᾳ, 1872, εἰς 8ον, (σελ. 81, 153—154.) *Ἰωάννου Βελούδου*, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ. Ἐν Βενετίᾳ, 1872, εἰς 12", (σελ. 106, κ. ἄλ.) Ἀλλ' οὐχ ἥσσον ἔχομεν καὶ ἄλλα πολλὰ συγγράμματα (10) κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ τόπους ἐκδοθέντα, τῶν ὁποίων ὁμοῦ τὰς ἐπιγραφὰς παρελείψαμεν, ὥς παρέργως μνείαν ποιουμένων περὶ τοῦ ἡμετέρου Γεωργίου τοῦ Κορεσαίου, ἡ περὶ τοῦ Οἴκου αὐτοῦ.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ.

ΤΡΙΤΗ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ *).

Ἡ ὁμιλία μου, κύριοι, ἔσται ἀπλῆ πραγμάτων ἐκθεσις, διήγησις οὐχὶ ἱστορικῆς, ἀλλὰ χρονολογ-

(10) Ἴδε ἀρχαῖον ἀριθμὸν αὐτῶν ἐν ταῖς σελίσιν 11, 12 καὶ 13 τοῦ ἡμετέρου πονηματίου τοῦ ἐπιγραφομένου, Reply to a criticism in the Saturday Review on the Imperial House of Rhodocanakis. Westminster, Nichols and Sons, 25, Parliament Street, MDCCCLXX, εἰς 4ον.

*) Ἀναγνώσθη τὴν 17 Μαρτίου ἐν τῇ Φιλολογικῇ Συλλόγῳ «Ὁ Παρνασσός» ὑπὸ τοῦ Κ. Ν. Δραγούμη, εἰδοποιήσαντες πρὸς

φου. Καταδεικνύω δε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν διαφορὰν ταύτην, διότι οἱ μὲν κυρίως ἱστορικοὶ, νοῦν ἔχοντες ὑπερβῆναι, ἐμφιλοχωροῦσι κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν γεγονότων, καὶ ἀνυψούμενοι ἀπὸ τῶν κατ' ἐπιφάνειαν ἐπιπολαίων φαινόμενων εἰς τοὺς αἰωνίους νόμους, ἀνκτρέχουσιν ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰ αἴτια, καὶ μάλιστα εἰς τὸ κρᾶτιστον τῶν αἰτίων, τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, προβλέπουσι τ' ἀποτελέσματα τῶν τετελεσμένων καὶ ἀνακαλύπτουσι τὰ ἀδύνατα ἐλατήρια τῶν ἡμετέρων πράξεων. Ἐνίοτε ἡ γραφὴς αὐτῶν στερεῖται καὶ χρωμάτων καὶ χάριτος, καὶ φαίνεται ἀγνοοῦσα τὸν δραματικὸν χαρακτήρα τῆς ἀφηγήσεως τῶν συγγραφέωντων ὑπομνήματα καὶ βιογραφίας· διότι καθὼς νόες οὐρανοθάμανες θεωροῦσι τὰ γεγονημένα ὡς ὕλην προωρισμένην ἰδίως εἰς κατασκευὴν συμπερασμάτων φιλοσοφικῶν. Τοιοῦτος ὑπῆρξε πάλαι ὁ Θουκυδίδης, καὶ τοιοῦτος ὑπάρχει σήμερον ὁ εὐκλεὲς Γουίζω. Οἱ δὲ χρονογράφοι ἐξ ἐναντίας, ἀκριβεῖς μὲν ἀλλὰ πρόσγαιοι ἀναγραφεῖς πραγμάτων καὶ ἀνεκδότων, ἐνδιατρίβουσιν εἰς λεπτομερείας καὶ τέρπονται εἰς περιγραφὰς, ἀνακαλοῦντες οὕτω εἰς τὴν ζωὴν κόσμον παρελθόντα μετὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ καὶ ἔξωθεν καὶ πρόσληψεων· διὸ καὶ αἱ σκηνογραφίαι αὐτῶν, ποικιλότεραι καὶ ζωηρότεραι, ἀποβαίνουσιν ἐπαγωγαί, ἐπιτήδειαι νὰ σαγηνεύσωσι τὸν ἀναγνώστην.

Πρῶτος ὁ Macaulay ἐπεχείρησεν, ὅσον ἐγὼ οἶδα, νὰ συγχωρεύσῃ τὰ ἔργα τῶν δύο τούτων τάξεων, πειθόμενος βεβαίως ὅτι ἡ περὶ τὰ καθέκαστα ἀκριβολογία τῶν χρονογράφων ὑποδοχθεὶ τὸν φιλόσοφον ἱστορικὸν κατὰ τὰ γενικά αὐτοῦ πορίσματα. «Οἱ καταγινόμενοι, λέγει, εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προόδων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν τεχνῶν, εὐγνωμονοῦσι βεβαίως πρὸς τὸν μετριοφρονα ἱστορικόν, τὸν ἀναγράφοντα ἤθη καὶ ἔθιμα τοπικά· ἴσως δὲ καὶ εὐχονται ὅπως οἱ ἀξιόυντες ὄνομα μεγάλου ἱστοριογράφου, συντέμνοντες ἐνίοτε τὰς περιγραφὰς τῶν στρατιωτικῶν ἐξελιγμῶν καὶ τῶν πολιτικῶν σκευωριῶν, ζωγραφῶσι τὴν ὄψιν τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν θαλάμων τῶν πατέρων ἡμῶν»¹⁾.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ περίφανής ἐκεῖνος τῆς Ἀγγλίας ἱστορικὸς διέκοψε τὴν ἐξιστόρησιν τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Β', καὶ συγκατέβη νὰ περιγράψῃ μετὰ σπικνίας ἀπροσωποληψίας τὴν κοινωνικὴν κατὰστασιν τῆς ἰδίας πατρίδος περὶ τὰ τέλη τῆς 12' ἑκατονταετηρίδος, χαριστάτην ἀνάπαυλάν καὶ παιδρότατον σταθμὸν ἀναψυχῆς παρεντιθεὶς τῷ ἀναγνώστῃ τὸ Γ' κεφάλαιον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Καὶ

ἵνα καταδείξῃ τὴν ἐν διαστήματι 150 ἐτῶν γενόμενὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ταύτης, καταβαίνει καὶ εἰς τὰ ταπεινότερα, καὶ διηγείται μετ' ἀκριθείας πῶς ἔτρωγον, πῶς ἐκοιμῶντο, πῶς συνωμίλουν, πῶς περιεπάτουν, πῶς εὐθύμουν τότε οἱ συμπολίται αὐτοῦ, ὅποιαι ἦσαν αἱ ὁδοί, ὅποιαι αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις, ὅποια ἡ συμπεριφορὰ καὶ ὅποια τὰ ἤθη. Ὁ δ' Ἕλλην ἀναγνώστης ἐξίσταται μανθάνων ὅτι καὶ ἐν τῇ δεινότερᾳ παραλυσίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, οὐδέποτε συνέβησάν οὐκ πρὸ 180 ἐτῶν ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Πηλ καὶ τοῦ Κάνιγκος. Οὐδεὶς ἐβρίσκει δύναμι νὰ μεταβῇ ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλο μέρος τῆς Ἀγγλίας πρὶν ἢ τακτοποιήσῃ διὰ διαθήκης τὰ ἑαυτοῦ πάντα, δὲ κατεκλίνοντο κέχαράκωμένοι ὡς ἐν φρουρίῳ ὅπλα καὶ λίθοι καὶ ζέον ὕδωρ ἔχοντες παρ' αὐτοῖς ὅπως ἀποκρούωσι τὰς ληστρικὰς συμμορίας. Εἰς αὐτοῦ τοῦ Λονδίνου τὰς βορβορώδεις ὁδοὺς περιήρχοντο αἰσχροὶ περιπτυσσόμενοι ἀκολάστως τὰς γυναῖκας²⁾, «καὶ ἄνθρωποι ἄγριοι (μεταφράζω κατὰ λέξιν τὸν ἱστορικόν) ὡς τῆς Καλλιφορνίας οἱ Ἰνδοί, ἐχόρευον πάλλοντες ξίφη, ἐνῶ γυναῖκες ἡμίγυμνοι ἐψάλλον βάρβαρα ἄσματα»³⁾.

Καὶ πότε ταῦτα, κύριοι; ὅτε ὀλίγας ὥρας μακρὰν τῆς νήσου τῶν Βρετανῶν, κατὰ τὴν ἀπέναντι παραλίαν, ἤκμαζεν ἡ γλυκύτης τῶν ἡθῶν καὶ ὁ πολιτισμὸς τοῦ κράτους Λοδοβίκου τοῦ 13' ὅτε θεηγόρος καὶ χάριτος πλήθουσιν ἐξήρχετο ἐκ τῶν χειλέων τοῦ Bossuet ἡ φωνὴ· ὅτε τὰ ἔπη τοῦ Racine ἐρρύθμιζον τὴν καρδίαν, καὶ ἡ φλογερὰ τοῦ Molière μάστιξ κατεσπάρατε τὸ ἐλάττωμα· ὅτε, ἐνὶ λόγῳ, ἄθροα ἤθουν ἐν Γαλλίᾳ πάντα τὰ εἶδη τῆς ὑπεροχῆς. Ἐνῶ ἐνταῦθα ἡμιλλᾶτο τῆς Sévigné ἡ γραφὴς πρὸς τὸν κάλαμον ἀρίστων συγγραφέων, ἐκεῖ ἡ βασίλισ Μπρία, ἣ τις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐξόχων συγχρόνων, ἔξοχος τὴν παιδείαν, (was regarded by very eminent men as a superior woman), μὴ διακρίνουσα τὴν ὀνομαστικὴν ἀπὸ τῆς γενικῆς, καὶ τὸ ἐνεργητικὸν ἀπὸ τοῦ παθητικοῦ ῥήματος, ἔγραφε· «Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐδόθη ὁ βασιλεὺς καὶ ἐγὼ ὅτε ἐστέφθημεν.» (This book was given the King and I at our coronation, Marie R.)⁴⁾.

Εἰς τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Macaulay περὶ τῆς αἰκτρᾶς καταστάσεως τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας, ἐπιτρέψτε μοι, κύριοι, νὰ προσθέσω καὶ ἑτέραν νεώτατα συμβάντα ἐκτραγωδοῦσαν, ἐπίσης μὲν ἀξιόπιστον, μέγιστον δ' ἔχουσαν τὸ κύρος. Πρὸ 43 ἐτῶν, ἦτοι τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1829 ὁ δούξ Οὐέλινγκτων ἔλεγεν ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος ταῦτα, ἃ τινα μεταφράζω κατὰ γράμμα ἐκ τῶν ἐπισήμων πρα-

τῆς ἐνάρξεως τὸ ἀκροατήριον, ὅτι τῶν ῥηθησεμένων τινὰ ἔδη μεσιεύθησαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν παρ' αὐτοῦ. Σ. Π.

¹⁾ The History of England, etc., by Thomas B. Macaulay. Vol. I. Chap. III.

²⁾ Offering rude caresses to pretty women. αὐτ. σελ. 336.

³⁾ Αὐτ. σελ. 267.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 367.

κτικῶν· «Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν, κύριοι, ἐνθυμοῦνται τί συνέβαινε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατὰ τὰς λεωφόρους περὶ τῆς μητροπόλεως ταύτης· σπανίως ὄχημα κατ' ὥρθου νὰ διαβῇ χωρὶς νὰ ληστευθῇ· καὶ πολλάκις οἱ ὁδοιπόροι ἤναγκάζοντο νὰ συγκροτῶσι μάχας πρὸς τοὺς ληστὰς, αἵτινες ἐμβλυνον τὰς δημοσίας ὁδοὺς ¹⁾».

Τῆς βοηθείας τῶν τοιούτων λεπτομερειῶν ἀνάγκην ἔχει πρὸ πάσης ἄλλης ἡ ἱστορία τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, διότι ἂν δὲν λανθάνωμαι (καὶ νομίζω ὅτι δὲν λανθάνωμαι), οὐδὲν ἕτερον ὥρμησε μετὰ τοσαύτης σπουδῆς πρὸς τὸν νεώτερον πολιτισμόν. Ἐνῶ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, ὡς εἶδομεν, καὶ τοὶ πλησιέστατοι κειμένη τῆς φωτεινότητος Γαλλίας, ἡ ἐξημέρωσις τῶν ἡθῶν ἐγένετο μετ' ἀπιστεύτου βραδύτητος, ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ πρόοδος προέβη πολὺ ταχύτερον. Πρόοδον δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ τὴν πολιτικὴν, διότι περὶ αὐτῆς οὐδεὶς λόγος ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὴν τῆς κοινωνίας ἀνεξάρτητον συνήθειαν ἐκείνης· διότι, ὡς δὲν ἀγνοεῖτε, ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία ἓνα προκύπτει δὲν εἶναι ἀπαράιτητον νὰ συμβαδίζωσιν· ὅθεν καὶ πολλάκις εἶδομεν τὴν μὲν πρώτην πατοῦσαν σκολιωτάτην ὁδόν, τὴν δ' ἑτέραν ἔχουσαν τὴν πορείαν εὐρυθμον καὶ ὁμαλήν. «Καθὼς πᾶσα πειραματικὴ ἐπιστήμη, λέγει ὁ αὐτὸς Ἀγγλος συγγραφεὺς, τείνει πρὸς τὴν τελειοποίησιν, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐμφυτον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ βελτιώσεως. Διὸ πολλάκις αἱ δύο αὗται ἀρχαί, καὶ ὑπὸ μεγίστων δημοσίων συμφορῶν, καὶ ὑπὸ πονηρῶν θεσμῶν καταπολεμηθεῖσαι, ἤρκεσαν νὰ προάξωσιν ἐν τάχει τὸν πολιτισμόν. Οὐδὲ τὰ δεινότερα τῶν δυστυχημάτων, οὐδ' ἡ χειρίστη τῶν κυβερνήσεων ἰσχύουσι νὰ ἐκφαιλίσωσιν ἐν ἔθνει, ὅσον ἰσχύουσι ν' ἀναδείξωσιν αὐτὸ εὐδαιμον ἢ σταθερὰ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ οἱ ἀνένδοτοι ἀγῶνες ἐκάστου χάριν βελτιώσεως τῆς ἰδίας καταστάσεως. Καὶ πολλάκις παρετηρήθη ὅτι· σπατάλαι, βραεῖς φόροι, παράλογοι τῆς ἐμπορίας περιορισμοί, διεφθαρμένα δικαστήρια, ἐλέηριοι πόλεμοι, συνωμοσίαι, διωγμοί, πυρκαϊαί, κατακλυσμοί, δὲν κατέστρεψαν τὰς περιουσίας μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος μεθ' ἧς κατεσκευάσθησαν» ²⁾.

Οὐδὲν λοιπὸν ἔθνος ἡσπάσθη κατ' ἐμὴν γνώμην τοσαύτῳ προθύμῳ τὸν πολιτισμόν ὅσῳ τὸ ἑλληνικόν. Ἰσως τις ἀγνοῶν τὴν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατάστασιν τῆς κοινωνίας, ἀπειροῦς δὲ καὶ πῆς ἀνθρωπί-

νης φύσεως ἢ καὶ πικρόχολος ἀσκητής, ἀρνείται τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν ἢ καὶ κακίζει αὐτὴν ὡς γενομένην ἄνευ διακρίσεως. Μὴ λησμονῶμεν ὁμῶς ὅτι τοιαύτη ἐν γένει ἡ τοῦ ἀνθρώπου ῥοπή· φύσει ἀγαπῶμεν νὰ μιμώμεθα τὰ εὐκολώτερα, διότι καὶ ἀσθεσιότερα, ἐσάκις μάλιστα ὑπογραμμὸν ἔχωμεν ἔθνη μεγάλα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πολιτισμοῦ καθήμενα. Τὰς Ἀθήνας ἐμιμήθησαν αἱ λοιπαὶ τῆς ἀρχαιότητος πολιτείαι, καὶ αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἐφάνησαν μέχρι τέλους ἀδιάφοροι πρὸς τὰ τῆς Ῥώμης. Καὶ σημειωτέον ὅτι δὲν ὑπῆρχον τότε τύπος καὶ ἀτμός, οἱ δύο οὗτοι εὐρύτατοι ὄχετοι, δι' ὧν εἰσβάλλει ἀκάθεκτος καὶ πολυῤῥαγῆς εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ξένων ἰδεῶν, ἐθίμων καὶ ἡθῶν ὁ χεῖμαρρος.

Ἐμακρηγόρησα, κύριοι, ἐπίτηδες προσιμιάζων, διότι, ὡς ἤκουσα, ἀνέστησάν τινες ἐπ' ἐσχάτων ἰσχυρίζομενοι ὅτι οὐδὲν ἐκερδήσαμεν ἀναγεννηθέντες· ἀλλ' οἱ τὰ παράβολα ταῦτα πρεσβεύοντες δὲν ἠρέυνησαν, φαίνεται, τί ἦτο πρὸ μικροῦ, ἐπὶ τῆς δουλείας, ἢ τε στενῇ αὐτῇ γωνίᾳ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος καὶ πᾶσα ἡ Ἀνατολή, καὶ ὅποια ἐγένοντο ἐντὸς ὀλιγίστων ἐτῶν. Ἐκερδήσαμεν, κύριοι, εἰάν ἀρνησθε τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω ἀλλοίωσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ πολιτικοῦ μεθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς παρεκτροπὰς, εἰάν δὲν θέλετε νὰ ὁμολογήσῃτε τὴν ἐπίδοσιν τῆς παιδείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ αὐτῶν τῶν τεχνῶν, εἰάν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας, τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς γεωργίας, εἰάν τὴν αὐξήσιν τοῦ πλούτου δὲν θεωρῇτε ἰσχυρότατα θεμέλια τῶν κοινωνιῶν, ἐκερδήσαμεν, λέγω, τὰς κεφαλὰς καὶ τοὺς καρπούς τῶν κόπων ἡμῶν. Τοιαύτη καὶ τοσαύτη ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ἀκαταγώνιστος ἐπιρροή τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἡμετέρου ἀγῶνος, οὐτινος ἔρχομαι νὰ διηγηθῶ μικρὸν ἐπεισόδιον.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ ἀγῶνος τούτου ἡ ὁμόνοια τῶν Ἑλλήνων ἐξετέλεσε πολλὰ καὶ μεγάλα, ὥστε μόνον τῶν δύο τούτων ἐτῶν ἡ ἱστορία ἤρκει νὰ δοξάσῃ τὸ ἔθνος· μετ' αὐτὰ ὁμῶς τὴν ὁμόνοιαν διεδέχθη δυστυχῶς ἡ διχόνοια, ἧς ἐνεκα ἐγεννήθησαν ἐμφύλιοι στάσεις καὶ ταραχαί, ἀπολήξασαι εἰς διχασμόν τοῦ ἔθνους τὸ 1827 ἔτος, ὅτε ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἡ Γ' ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ μὲν Κυβέρνησις, ἐδρεύουσα ἐν Αἰγίνῃ, ἀπῆτησε νὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ οἱ πληρεξούσιοι, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῆς, συναθροισθέντες ἐν Ἑρμιόνη, ἤρξαντο καὶ νὰ ἐργάζωνται. Ἀλλ' ὅτε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, μέγα τότε δυναμένων, ἐτάχθησαν μετὰ τῶν ἐν Ἑρμιόνη, οἱ ἐν Αἰγίνῃ ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν, ὁρισθέντος τρίτου τόπου συνελεύσεως πρὸς παραμυθίαν τῆς φιλοτιμίας τῶν ἡττηθέντων. Μετέβησαν λοιπὸν πάντες εἰς Τροιζῆνα, καὶ τὴν 49 Μαρτίου ἤρξαντο αἱ συνεδριάσεις.

¹⁾ «Many of your lordships must recollect what used to take place on the high roads in the neighbourhood of this metropolis some years ago. Scarcely a carriage could pass without being robbed; and frequently the passengers were obliged to fight with, and give battle to, the highwaymen who infested the roads.» *Mirror of Parliament* 1829, p. 2050.

²⁾ Macaulay. *The History*, κλ. σελ. 260.

Ἡ περιοχή ἐν ἣ συνεκροτοῦντο αὐταί, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ συσκέψεις καὶ αἱ ἀγορεύσεις, ἡ διεξαγωγή τῶν γραφικῶν ἐργασιῶν, πάντα ταῦτα φαίνοντά μοι ἄξια ἀναμνήσεως· διότι ὅσοι ἐξ ὑμῶν εἶδον τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸ 1833 ἔτος, ἀδυνατοῦσι νὰ φαντασθῶσι τὰς θλίψεις, τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις πρὸς ἃς ἐπάλαιον οἱ ἀγωνιζόμενοι. Πολλάκις ἂν ἡ πίστις δὲν ὑπεστήριζε τὰς δυνάμεις, ἂν ἡ ἐλπίς δὲν ἐχρησίμευεν ἀντὶ ἄρτου καὶ στέγης, ἂν ὁ ἔρως τῆς πατρίδος δὲν ἐθέρμαινεν αὐτοὺς γυμνιζέοντας ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἡ δὲν προεφύλαττε περιπλανωμένους ἀσκεπεῖς ἐν ὥρᾳ καύσωνος, πολλάκις λέγω θὰ ἐφθόνην τὸν θάνατον τῶν πρὸ αὐτῶν μαρτυρησάντων.

Καὶ ἐνὸς μὲν διστρίβομεν ἐν Ἑρμιόνης, αἱ συνεδριάσεις συνεκροτοῦντο ἐντὸς προμήκουσ ἀιθούσης, ὅπου ἐκθήμεθα ἀναμῖξ διεσταυρωμένους ἔχοντες τοὺς πόδας. Οἱ ῥήτορες, ὅσκις ἤθελον ν' ἀγορεύσωσι, στηρίζοντες ὁλόκληρον τὴν προτομὴν εἴτε πλάγιως ἐπὶ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης χειρὸς, εἴτε κατέμπροσθεν καὶ ἐπὶ τῶν δύο, ἠγωνίζοντο πνευστιῶντες, ἂν μάλιστα ἦσαν γέροντες ἢ πολύσαρκοι, ν' ἀνεγερθῶσιν ἐπὶ τῶν ποδῶν, οἱ τινες νερκούμενοι συνήθως ἐκ τῆς χαμαιζήλου ἐκείνης κατακλίσεως, ἀνέπτυσσον περιέργως καὶ ζωηρότατα καθίστων τὰ ῥητορικὰ σχήματα τοῦ προσώπου αὐτῶν. Μακάριοι τότε ὅσοι εὕρισκοντο πρὸς τὸν τοῖχον, ἡ ὅσοι προνοητικώτεροι ἔφερον μαγγούρας! Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων διακρίνετό τις Βασίλειος Μπαρλάς, καὶ διακρίνετο οὐ μόνον ἐπὶ προνοίᾳ μαγγουρικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολυχέμονι νεύῳ εὐγλωττίας. Ὁ Βασίλειος αὐτός, Ἡρακλῆς τὸ ἀνάστημα καὶ Στένωρ τὴν φωνήν, ἤρχετο πάντοτε ἐφ' ὁδίου ἔχων ῥάβδον ποιμαντικὴν εὐπυχῇ ἀναβάνουσαν μέχρι πώγωνος, ἐφ' ἣς στηρίζων ἀμφοτέρους τοὺς βραχίονας διέχεεν ὡς ἀπὸ βήματος ὑψηλοῦ τὰ χρυσᾶ νάματα τῆς ῥητορείας αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐν Τροιζήνι, ὅπου τὸ στίφος τῶν διπλασίων καὶ τριπλασίων πληρεξουσίων ἀπετέλει ὁλόκληρον στρατιωτικὸν σύνταγμα, περιέχον καὶ στρατηγοὺς, καὶ συνταγματάρχας, καὶ χιλιάρχους, καὶ λοχαγοὺς μυχόμενους, οὐχὶ πρὸς τὸν μυχίον καὶ πυρὶ ἐρημοῦντα τὴν Πελοπόννησον Ἰβριτῆν, ἡ πρὸς τὸν ἀπειλοῦντα τὴν κλεινὴν ἀκρόπολιν Κιουταχῆν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους, ποῦ αἰθούσα χωρητικὴ τοσούτου ἀρειμανίου πλήθους; Τὴν εὐρυχωροτέραν οἰκίαν τοῦ χωριδίου κατῴκει ὁ πρόεδρος τῆς συνελεύσεως, καὶ αὐτὴν, ὁλόκληρον ἴσως, ἐδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ἥμισυ τῆς αἰθούσης ἐν ἣ τὴν ὥρην ταύτην συνδιαλεγόμεθα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ μετασκευασθῇ εἰς χώρον συνεδριάσεων κῆπος τις παρακείμενος.

Ἰσως νομίζετε, κύριοι, ὅτι διὰ τὴν μετασκευὴν

ταύτην ἐγένετο χρεία νὰ συνεννοηθῶσι τὰ ὑπουργεῖα τῶν στρατιωτικῶν, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ν' ἀνταλλάγῳσιν ἐγγραφα, νὰ ὀνομασθῶσιν ἐπιτροπαὶ ἐξ ἀρχιτεκτόνων καὶ μηχανικῶν, νὰ συνταχθῶσι σχέδια καὶ προϋπολογισμοὶ καὶ νὰ ἐκδοθῶσιν ἐντάλματα· τοιαύτη ὅμως ἐνέργεια ἦτο ἀγνωστος τοῦ χρόνου ἐκείνου. Καὶ ἡ ἀντιβασιλεία δὲ, ἣν τινες κατακρίνουσιν ὡς θεμελιώσασαν τὴν σημερινὴν γραφειοκρατίαν, εἶχεν ἀπαγορεύσει διὰ διατάγματός τὴν κακωτικὴν ταύτην καὶ ἐπιζήμιον ἀδολεσχίαν. Ολίγοι δοκοὶ μετακομισθεῖσαι ὑπὸ στρατιωτῶν, ἐχρησίμευσαν ἀντὶ ἐδρῶν εἰς τοὺς λογάδας τοῦ ἔθνους. Ἰδοὺ δὲ καὶ τῆς αἰθούσης ἡ ὅλη διάταξις.

Αἱ δοκοὶ τεθεῖσαι τετραγώνως ὅπως ἐφάπτεται κατὰ τὰς ἄκρας ἡ μία τῆς ἄλλης, ἐσχημάτιζον περιοχὴν, πρὸς τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς ὁποίας ἀνυψοῦτο εὐρύκλαδος καὶ χλοερὰ λειμωνία. Ὁ πρόεδρος, καθήμενος ἐπὶ θρανίου ἀγροίκως κατεσκευασμένου, ἐστήριζε τὴν ῥάχιν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς λειμωνίας ταύτης, ἥς οἱ εὐθαλεῖς κλώνες, ἐξαπλούμενοι ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐπεῖχον τόπον πλατείας καὶ εὐώδους σκιάδος, ὠραιότερας καὶ τῶν οὐρανῶν τῶν βασιλικῶν θρόνων. Μικρὰ τράπεζα, ἀγροίκως ἐπίσης ξυλουργηθεῖσα, ἔκειτο ἐνώπιον τοῦ προέδρου, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔλαμπεν ὁ κώδων τῆς εὐταξίας, ἣν ὁμοῦς σπανίως παρεισῆγεν εἰς τὸ δυσήμιον ἐκεῖνο πλῆθος. Ἐκ δεξιῶν τοῦ προέδρου ἐκάθητο κατὰ γῆς διπλοπόδης ὁ γραμματεὺς τῆς συνελεύσεως ἀναδιφῶν καὶ μελαίνων χαρτῖα, ἐνῷ ἐξ εὐωνόμων ἱστάμενος ὄρθιος ἕτερος γραμματεὺς, ἀνεγίνωσκε τὰ πρακτικά, τὰς ἀναφορὰς καὶ εἴ τι ἄλλο ἐγγραφον.

Πρὸς τὴν δεξιὰν τοῦ προέδρου, βήματά τινα μακρὰν αὐτοῦ, ἐθαλλε καὶ ἑτέρη λειμωνία, δισχιδῇ ἔχουσα τὸν κορμὸν, εἰς ὃν ἀναπηδῶν καὶ καθήμενος ὁ γέρων Κολοκοτρώνης, τὸ μέτωπον ἔχων ὑψωμένον καὶ σύνοφρυ, τὸ ἦθος ἄκακον, τὴν φωνὴν βροντώδη, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ἀόργητον καὶ τοὺς πόδας παλιμπλανεῖς, ἐπώπτειεν ὡς ἄλλος Ξέρξης, οὐχὶ τὴν μάχην τῆς Σαλαμίνης, ἀλλὰ τὴν μπεισιόσπουδον τῆς Τροιζήνος λογομαχίαν.

Περὶ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἐντὸς δάσους λειμωνίων, ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ ἱερὸν ἄλσος, ὅπου ὁ νομοθέτης τῶν Ῥωμαίων συνδιητάτο τῇ Ἠγερίᾳ δαίμονι, ἐπάνω τῶν δοκῶν περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν, ἐκάθηντο οἱ πληρεξούσιοι, παντοειδῆς ἔνδυμα φέροντες, καὶ φουστανέλλας, καὶ ῥάσα, καὶ φραγγικά, καὶ κύνεις ἀσιατικούς, καὶ βράκους, καὶ ἀρνακίδας ἢ καπότας, εἰς τὰς παρυφὰς τῶν ὁποίων ἐγκυτεδίουσιν σμήνη ἀναιμάκτων ζωφίων, τῶν ἀπαραχαράκτων τούτων ἐμβληματῶν τοῦ ἐλληνισμοῦ δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος. Οἱ μὲν, κατηφεῖς καὶ σιγηλοὶ, ἀνεμέτρουν

τὰ σφικτρία τῶν κομβολογίων αὐτῶν, ἀναμετροῦντες ἴσως κατὰ διάνοιαν τὰς συμφορὰς τῆς πατρίδος, οἱ δὲ, συνδιαλεγόμενοι ἐντόνως, ἐπιλαμβάνοντο καὶ νομοθετικῶν, καὶ διοικητικῶν, καὶ στρατιωτικῶν ζητημάτων, ὥς εἰ ἔζων μεταξὺ πολιτείας γαληνιώσης, ἢ ὥς μὴ κατέκλυζεν ὁ ἐχθρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἄλλοι, λίαν εὐάριθμοι, σείοντες τὴν κεφαλὴν, ἔμαρτύρουν ὅτι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠσθάνοντο τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἔσπευδον τὸ τέλος τῶν ἀκαίρων καὶ ἐθνοβλαβῶν συζητήσεων.

Πέρα τοῦ βουλευτικοῦ περιβόλου, πρὸς τὸ στενὸν καὶ χθαμαλὸν θυρίδιον δι' οὗ καὶ οἱ βραχύτεροι εἰσῆρχοντο διχοτομοῦντες τὸ σῶμα, ἀκροαταί τινες ὄρθιοι, ἐνέκρινον ἢ κατέκρινον ἐν σιωπῇ τὰ λεγόμενα, περὶ δὲ τὸ φράγμα τοῦ κήπου οἱ στρατιῶται τοῦ φρουράρχου τῆς συνελεύσεως Νικηταρᾶ, προεστάτευσον τοὺς πτέρας τοῦ ἔθνους. Τῶν στρατιωτῶν τούτων ἡ ἀποδοκιμασία ἢ ἡ ἔγκρισις ἐγίνετο ἐμφαντικώτερον· καὶ ποτε ἀγορεύσαντος τοῦ διδασκάλου Γενναδίου κατὰ τῶν τίτλων, καὶ εἰπόντος εὐτραπέλως ὅτι οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος, οὔτε ὁ Κουντουριώτης, οὔτε ὁ Κωλέττης, οὔτε ὁ Ζαήμης, οὐδ' οἱ ἄλλοι προὔχοντες ἦσαν πυγολαμπίδες (χάριν σεμνότητος δὲν ἐπαναλαμβάνω τὰς λέξεις τοῦ ῥήτορος) ἵνα ὀνομάζωνται ἐκλαμπρότατοι, οἱ στρατιῶται ἐπευφήμησαν, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς συνεδριάσεως ἡμιλλῶντο τίς νὰ προσφέρῃ καφὲν εἰς τὸν ἀδυσώπητον ἐκεῖνον δημοκράτην.

Καὶ μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν μία μόνη γυνή, ἡ ἀντιστράτηγος Μαντῶ, φοροῦσα μέλαινα ἐσθῆτα χρυσοπάρυσον καὶ πῖλον εὐρωπαϊκὸν, οὐχὶ βεβαίως τοῦ τελευταίου τῶν Παρισίων συρμοῦ, καὶ διὰ νευμάτων αἰτουμένη τὴν ἀνάγνωσιν τῆς οὐδέποτε ἀναγνωσθείσης κατὰ Ἰψηλάντου ἀναφορᾶς αὐτῆς, ἐφαίνετο προσιωνιζομένη τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ κρινωνικοὶ τῆς Δύσεως θεσμοὶ, ἔμελλε νὰ κατισχύσωσι τῆς ἀπειροκάλου αὐστηρότητος τῆς Ἀσίας.

Τοιαύτη, κύριοι, ἐν συνόψει ἡ φυσιογνωμία τοῦ αὐτοσχεδίου βουλευτηρίου. Ἐκεῖ, ὑπὸ τοὺς ἀειθαλεῖς καὶ ἀρωματικούς κλάδους, οἱ τινες οὔτε τοῦ ἡλίου τὰς φλογεράς ἀκτῖνας, οὔτε τῶν νεφῶν τοὺς ψυχροὺς σταλαγμοὺς ἴσχυον ν' ἀντικρούσωσιν, ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς ἀγροίκου ἐκείνης τραπέζης ὠρκίσθησαν καὶ ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσώρτς, τοὺς ὁποίους δακρύοντες ὑπεδέχθημεν ὡς σωτῆρας, ἐκεῖ ὑπεγράφη τὸ ψήφισμα δι' οὗ ἀνηγορεύθη κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Καποδίστριας, καὶ ἐκεῖθεν καταβάντες ἄθροοι καὶ κατηφεῖς εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Πόρου ἀκτὴν, προσεπέμψαμεν τοῦ Καραϊσκάκη τὴν σκιάν, καὶ προσεπέμψαμεν κοπτόμενοι ἐνῷ ἔρριχνε διὰ δακρύων θαλαρῶν τὸν πεσόντα ὁ εὐφραδὴς ῥήτωρ τοῦ ἀγῶνος ¹⁾, διότι

μετ' αὐτοῦ ἐβλέπομεν συναποθνήσκουσιν καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν!

Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ πῶς ἐγίνοντο αἱ συζητήσεις.

Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως εἶχεν ἐκλεχθῇ ἀπὸ τῆς Ἑρμιόνης ἔτι ὁ Γ. Σισίνης, ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἢ μᾶλλον ὁ ἐγκριτώτερος τῶν προεστώτων τῆς Ἠλείας. Μετ' ἐρχόμενος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τὸν ἱατρὸν, καὶ ἕνεκα τούτου παρατριβείας μετὰ μεγάλων τε καὶ μικρῶν, ἀπέβαλε τὸν τύπον δι' οὗ διεκρίνοντο οἱ δοῦλοι κοτζαμπασίδες, καὶ ἐφέρετο πρὸς πάντας προσήνως. Ἠγάπα τοὺς λογίους, συνδιελέγετο ἀσμένως μετ' αὐτῶν, καὶ ἠκροᾶτο μετὰ προσοχῆς· διότι, εἰ καὶ προβεβηκώς τὴν ἡλικίαν, ἔσωζε πολλὴν ζωηρότητα πνεύματος. Εἶχε δὲ τὸ ἀνάστημα μικρὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐμπύρους καὶ περιπλανεῖς, καὶ τὸ ὑπὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἐσχημάτιζεν ἡμισέληνον, ἢ τὰς μὲν δύο ἅκρας ἀπετέλουν ἡ ῥίς καὶ ὁ πώγων, τὸ δὲ κέντρον τὸ νωδὸν στόμα. Ἐρχόμενος δρομαίως εἰς τὸν τόπον τῶν συνεδριάσεων, ἐκάθητο πάραυτα ἐπὶ τῆς ἔδρας, καὶ ἀναλαμβάνων τὸν κώδωνα ἐδίδε τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως. Καὶ εὐθὺς ἀνεγινώσκοντο τὰ πρακτικά, ἃ τινὰ ἐγράφοντο συνοπτικώτατα.

Αἱ συζητήσεις ἐγίνοντο ἀτάκτως, διότι μὴ ὑπάρχοντος βήματος, οἱ μὲν ἠγόρευον συγχρόνως, οἱ δὲ ἀπετείνοντο οὐχὶ πρὸς τὸν πρόεδρον ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους καὶ συνίστων διάλογον, καὶ ἄλλοι, ἀντιποούμενοι προεδρικῶν καθηκόντων, ἐπέπληττον καὶ ἐπέταττον σιωπὴν καὶ ἀνεκράυγαζον νὰ σημανθῇ ὁ κώδων. Καὶ ὅτε ἤκμαζεν ἡ συμπλοκή, ὁ πρόεδρος ἐξαπτόμενος ἀνῆρπαζε τὸν κώδωνα διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἐκροτάλει αὐτὸν ἀκατάσχετος, καὶ ὡς καταρράκται ἐξήρχοντο ἐκ τῶν ἰσχνῶν αὐτοῦ χειλέων προστάγματα δυσδιάκριτα, ἐνῷ διὰ τῆς ἐτέρας ἐδίδε πρὸς τὸν ἐξ ἀριστερῶν γραμματέα τὸ προστυχὸν ἐγγραφον, καὶ γρονθοκοπῶν λάβρος τὸ στήθος τούτου διέταττε ν' ἀναγνώσῃ βροντοφώνως, ὅπως διὰ τῆς φωνῆς καταβάλλῃ τὸν θόρυβον.

Τότε δὴ τότε ἐξερρήγνυτο δίκην κεραυνοῦ ἡ φωνὴ τοῦ Στέντορος Μπαρλᾶ. Πάντα ἦσαν ἐκτακτα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ· καὶ ἀνάστημα, καὶ φωνὴ καὶ μακρόθριξ μύσταξ, καὶ μυώδεις βραχίονες, καὶ μακροσκελεῖς πόδες, καὶ ἀδολισχία, καὶ σκαιότης, καὶ ἀμάθεια.

Τὰ πρακτικά, ὡς εἶπον, ἐγράφοντο κεφαλιωδῶς, συνετάττοντο δὲ ἐκ μνήμης ὑπὸ τοῦ πρώτου γραμματέως τῆς συνελεύσεως ἐν τῷ γραφείῳ, ὃ περ ἐχρησίμευεν αὐτῷ καὶ ἀντὶ κατοικίας. Ὁ γραμματεὺς οὗτος, πένης ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, κλίνην ἅμα δὲ καὶ σκίμποδα εἶχε τάπητα πολύθυρον καὶ πενιχρόν. Ἐξεγειρόμενος τὸ πρωτὶ ἐφόρει τὸν αἰγότριχα ἐπενδύτην, ὅς τις ἔως πρὸ μικροῦ ἐχρησίμευεν αὐτῷ ἀντὶ νυκτερινοῦ σκεπάσματος, καὶ ἀνάπτων σπιθαμικίαν

¹⁾ Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης.

καπνοσύριγγα, ροφῶν δὲ ἀντὶ καφῆ κυθίσκον ρακίου, μετεσκεύαζε τὸ ἐν τῶν γονάτων εἰς τράπεζαν, ἐφ' ἧς στηρίζων τὸν χάρτην συνέταττε τὰ πρακτικά. Δημοσιεύσας μετὰ ταῦτα ὑπομνήματα, ἐλησμόνησεν ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀγωνιστὴς, ὅτι ἐκὼν ὁ στρατηγικὸς τοῦ Κολοκοτρώνη νοῦς καὶ ἡ ἀτρόμητος σπάθη τοῦ Βότσαρη, ἐκὼν ἡ ἀδάμαστος τοῦ Μικρούλη καρτερία καὶ ὁ πυρφόρος τοῦ Κανάρη θαυλὸς ἐκλείσκει τὸν ἀγῶνα, διωργάνωσαν ὁμῶς, διεμόρφωσαν καὶ παρέστησαν αὐτὸν ἐθνικὸν ἀντὶ κλεφτικοῦ οἴου ἐπιστεῦστο ὑπὸ τῆς Δύσεως, καὶ καθηγίαν συνδέσαντες μετὰ τῆς ἀθανάτου ἱστορίας τῶν προγόνων ἡμῶν, διὰ μὲν τῆς παιδείας, τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς συνέσεως ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Τρικούπης, ὁ Νέγρης, ὁ Κανέλος, ὁ Ζωγράφος καὶ ὁ λοιπὸς τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λογίων βυζαντινῶν, διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ὑπολήψεως ὁ Κουντουριώτης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Δόντος, ὁ Κανακάρης καὶ ἕτεροι πρόκριτοι.

Ἡ ἐν Ἑρμιόνη γεννηθεῖσα καὶ ἐν Τροιζήνι τελευτήσασα Συνέλευσις διήρκεσε τρεῖς μῆνας καὶ ἡμισυν, ἀπὸ τῆς 8 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 5 Μαΐου. Ὁ γέρον μάχιστα στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου, σπεύδων ὑπὲρ τοῦ λοιποῦ τὴν συγκρότησιν αὐτῆς, εἶχε κατασκηνώσει ἐν Ἑρμιόνη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Νοεμβρίου τοῦ 1826 ἔτους. Βαρέως φέρων τὰ ἐκ τῆς ἀνταρσίας τραύματα, καὶ δυσχεραίνων περὶ τὰς κεφαλαιωτάτας πράξεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως, ἤρχετο, δὲν λέγων νὰ ἐκδικηθῇ, διότι φιλέκδικος δὲν ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἀλλὰ ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ἐπικρατήσασιν μὲν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, κατατρίβεισιν δὲ καὶ μαρτυρήσιν ἐπιρροὴν, τὴν ἰδίαν. ἤρχετο νὰ πετάξῃ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὠνόμαζεν ἀριστοκρατίαν, καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου. Καὶ ἐθριάμβευσε μὲν τὸ σχέδιον, ἐτελεσφόρησεν ὁμῶς;

Πεποίθησιν ἔχων ὅτι ὁ γέρον στρατάρχης ἦτο φιλόπατρις, πιστεύω ὅτι εὐμενῇ εἶχε καὶ τότε πρὸς τὴν πατρίδα τὴν προαίρεσιν. Ἀλλ' ἐπὶ πολιτικῶν συζητήσεων καὶ δημιουργίας πολιτευμάτων καὶ νόμων, ἡ φιλοπατρία, ἐὰν δὲν φωταγωγῆται καὶ ὑπὸ τῆς λαμπάδος τῆς ἐπιστήμης, τῆς δεξιότητος καὶ τῆς πολυπειρίας, οὐ μόνον ἀνεπαρκὴς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς ἀποβαίνει. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην οὐδ' αὐτὸς ἐδίσταζε νὰ ὁμολογῇ· διότι πολλάκις ἤκουσα αὐτοῦ λέγοντος καθὰ συνεΐθιζεν ἐν παραβολαῖς, ὅτι ἐὰν αὐτὸς καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ ἐφύττευαν τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἀπαίδευτοι ὁμῶς εἶναι ἀνάξιοι καὶ νὰ καλλιεργήσωσιν αὐτό.

Καὶ ὁμῶς ἦτο θνητὸς φροῶν σάρκα· κατέστρεψε κυβερνήσιν ἐκπροσωπεύουσιν ὅπωςδὴποτε τὴν τάξιν, τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν, καὶ ὑποκατέστησε,

κατὰ τοῦς κρισιμωτάτους ἐκεῖνους χρόνους, ἄλλην, ἑστῶ καὶ προσωρινήν, ἐκ τῶν τριῶν μελῶν τῆς δ-ποιίας τὸ μὲν, ὡς λέγει ὁ ἱστορήσας τὰ τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως φιλέλλην Γόρδων, ἐνέπηξε φάσανον εἰς τὸ στήθος ἐκεῖνου, ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς οὗ τινος εἶχε διαβρῆξαι τὰ ἱμάτια ἐκυτοῦ, τὰ δὲ ἀπέλαυνεν ὑπολήψεως εἰς ἄκρον ἀμφιβάλου, καὶ τὸ τρίτον ἦτο ἴσως ὁ ἐντελέστερος βλάξ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ¹⁾.

Εἶπον, κύριοι, ὅτι τέσσαρες ὡς ἐγγιστα μῆνας διήρκεσεν ἡ Συνέλευσις, καὶ ὁμῶς δύο μόνον ἀξίας λόγου πράξεις ἐψήφισεν· τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ κυβερνήτου καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ στολάρχου καὶ τοῦ στρατάρχου. Δὲν συμπεριλαμβάνω δὲ καὶ τὸ σύνταγμα, οὐ μόνον διότι συνετάχθη ὑπ' ἀνδρῶν ἀδοκιμῶν καὶ ἐπεκυρώθη κατεσπευσμένως ὑπ' ἄλλων ἀδοκιμωτέρων, ἀλλὰ καὶ διότι λακτισθὲν ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου ὡς ἀπροσφυὲς ἢ μάλλον, εἰς περιέχον ἀπάσας τὰς δημαγωγικὰς ἀρχὰς τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ 1793 καὶ 1820 ἔτους, ²⁾ ὡς ἔγραφε καθ' ὑπαγόρευσιν ἐκεῖνου ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας ³⁾, συνετέλεσε τότε μὲν εἰς ἐξάσκησιν τῆς γλώσσης ρητόρων τινῶν τῆς συνελεύσεως καὶ τῶν παριστάκτων εἰσηγητῶν, μετὰ τρεῖς δὲ ἔτη εἰς τὴν ἀπαίειν σύνταξιν τῶν κεραυνοβόλων ἀρθρῶν τοῦ Ἰδραίου *Απόλλωνος*.

Ἐνόμασα τοὺς εἰσηγητὰς τοῦ συντάγματος πρεσβείους, ἀλλὰ μόνον ἡ λέξις δὲν ἐξηγεῖ τὸ πρᾶγμα. Ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ συνελεύσει ἐπιρροὴ ἤθελεν ἀφεύκτως σύνταγμα· τὸ σύνταγμα ὁμῶς εἶχεν ἀνάγκην συντακτῶν. Ναὶ μὲν, ὑπῆρχέ τις ἐκ Ἀεθιδείας πληρεξούσιος, ἀδαῆς ὡς εἶπεν καὶ τῆς ἀλβανικῆς, ὅς τις ἐξωγκωμένον ἔχων τὰ θυλάκια δι' ἐκτεταμένων σχεδίων πολιτευμάτων, στρατιωτικῶν καὶ κληρονομιῶν καὶ διοικητικῶν διατάξεων, ἐπεδείκνυε δεκάκις καθ' ἑκάστην συνεδρίαν τὰ πλουσιοπάροχα ταῦτα χρυσωρυχεῖα· ἀλλ' ἡ συνέλευσις ἤθελεν ἐπιτροπὴν περιέχουσαν πάσας τὰς ἱκανότητας, ὡς γνωστόν δὲ αἱ ἱκανότητες πρὸ πάντε καὶ τεσσαράκοντα ἔτων δὲν ἐπλημμύριζον τὴν Ἑλλάδα, οὐδὲ συγκριθέντες αἱ ὑπάρχουσαι νὰ γλωσσοκοπῶσι περὶ θεωριῶν ὑπὸ τὴν ἀνιλεῖν σπάθην τοῦ Αἰγυπτίου. Ὅθεν διορίσασα ἐκ τῶν σπλάγγχνων αὐτῆς τοὺς πλέον πεπαιδευμένους, προσέλαβε καὶ τοὺς λογιωτέρους τῶν παρεπιδηρούντων ἀκροατῶν, τόσῳ μάλλον ἀναγκάσιος, ὅσῳ τὰ ἐμπειρότερα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, οἱοὶ Τρικούπης καὶ Ζωγράφος, εἶχον παραιτηθῇ σπεισθέντες, ὡς ἔγραψαν, μετὰ ἱκανὴν ἐξέτασιν ὅτι εἶναι ἀδύνατον εἰς κάθε φρόνιμον καὶ εἰλικρινῇ πο-

¹⁾ History of the Greek revolution, by Thomas Gordon, Vol. II, p. 366.

²⁾ Ἐπιστ. πρὸς τὸν Εὐμ. Νικολαΐδ τῇ 2/14 Δεκεμβρ. 1829 ἐκ Πόρου.

λίτην νὰ συντάξῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν σύνταγμα πολυχρονίου διαρκείας.*

Καὶ σήμερον ἀνακαλῶ μετὰ πόθου εἰς τὴν μνήμην μου τοὺς τρεῖς ἐκείνους εἰσηγητὰς, τῶν ὁποίων τὴν κόπην καλύπτει ἀπὸ πολλοῦ ψυχρὸν μάρμαρον. Ἐναυλον ἔχω εἰσέτι καὶ τὴν φιλοσκόμμονα ῥητορείαν τοῦ Κλονάρη, καὶ τὴν εὐμελῆ τοῦ Ν. Σκούρου φωνήν, καὶ τὸν ἐπιστήμονα λόγον τοῦ Γρ. Σούτσου. Πειστικὴ ἦτο ἡ εὐγλωττία καὶ τῶν τριῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπείθε πάντοτε τοὺς πληρεξουσίους· διότι τῷ κυριῷ ἐκείνῳ ὁ νομομαθὴς ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Σωκράτους, ὅπως ἐθεωρήθη οὗτος ὑπὸ τῶν κατηγόρων αὐτοῦ, ἱκανὸς δηλαδὴ τὴν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν.

Μίαν τῶν ἡμερῶν συνέστη ῥαγδασιότατη ἔρις, ἂν ὁ κυβερνήτης ἔπρεπε νὰ κηρυχθῇ ἀναύθυνος ἢ ὑπεύθυνος, ἢ, ὅπως τότε ἐλέγετο, ἀπαραθίαστος. Καὶ οἱ μὲν εἰσηγηταὶ καὶ τινες πληρεξούσιοι ὑπεστήριζον τὴν πρώτην δόξαν· οἱ πολλοὶ ὅμως φοβούμενοι μὴ ὁ κυβερνήτης κηρυττόμενος ἀναύθυνος ἐκτραπῇ εἰς θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα, ἐκλινον πρὸς τὴν δευτέραν.

Εἰς μάτην οἱ τρεῖς νομομαθεῖς ἐκένωσαν ὀλόκληρον τὴν φρέτραν τῶν συνταγματικῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων! Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους δὲν ἀντεπάλαμον μὲν διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνέδιδον. Ὦθεν ἡ ἔρις πεσοῦσα βεβριθεῖα, ὡς πάλαι μεταξὺ τῶν θεῶν τοῦ Ὀμήρου, κατέστη ἀτελεύτητος, καὶ οἱ εἰσηγηταὶ ἀπαυδήσαντες ἠτοιμάσθησαν νὰ ρίψωσι τὰς ἀσπίδας. Ἀλλ' εἰς αὐτῶν, ἀθλητικώτερος τῶν ἄλλων, ὡς στρατιώτης ὅς τις καὶ ἀποθνήσκων καταφέρει τελευταίαν πληγὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, «εἰς τὴν ζῶν τῶν γονέων μας, διεσάλπισε, δὲν θέλομεν νὰ σᾶς ἀπατήσωμεν.» Καὶ ἐν ἀκρεῖ τὸ καινοφανὲς τοῦτο βουλευτικὸν ἐπιχείρημα κατέβαλε τοὺς ἐναντίους, καὶ πλὴν δύο ἢ τριῶν πάντες πρέδωκαν τὰ ὄπλα.

Ὁ εἰσηγητὴς οὗτος, νέος ἱζίων τρέχων κατόπιν σκιᾶς, ἀπέθανεν ἀθλῶν ὑπὲρ ιδέας, τὴν ὁποίαν ἐθεράπευε μὲν, δὲν ἐπίστευεν ὅμως, ὑπὲρ τῆς συγχωρεύσεως τῶν πολιτικῶν μερίδων.

Τὴν ἀνάγκην τῆς συγκεντρώσεως τῆς νομοταλεστικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς, εἶχον αἰσθανθῇ πρὸ πολλοῦ οἱ Ἕλληνες. Εὐκταῖον δὲ ἦν ὁ εἶς οὗτος, συνάπτων ἐν ἑαυτῷ καὶ πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν, ἀνὴρ παίζων ἀπάσας τὰς κυβερνητικὰς ἡνίας. Ἀλλ' ὁ δεσποτισμὸς εἶχεν ἰσοπεδώσει καὶ αὐτὰς τὰς εὐφυΐας, καὶ πλὴν τῆς ἀνδρείας οὐδὲν ἄλλο ἀληθῶς ἔχοχον ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον ὅμως ὑπῆρχε διαφωνία· ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ὅς τις, ὡς φαίνεται, θέλων νὰ καταπείσῃ τὸν Κουντουριώτην ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἐν Ἑρμιόνη, εἶχεν ὑποσχεθῇ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ ὅπως ὀνομασθῇ κυβερνήτης, καταθείς τὸ προσωπαῖον προέφερε τὸ ὄ-

νομα τοῦ Καποδιστρίου¹⁾, ἕτεροι δὲ τινες προετίμων ἔχαριτόν τινα τῆς γείτονος Ἑπτανήσου, ἄλλοι δὲ τὸν Κουντουριώτην καὶ ἄλλοι οὐδένα ἐξ αὐτῶν. Συγχρόνως ἐγένετο ἡ πρότασις νὰ διορισθῶσιν ὁ μὲν Κόχραν ἀπόλυτος στόλαρχος, ὁ δὲ Τζώρτζ ἀπόλυτος ἀρχιστράτηγος.

Ὁ Κόχραν, τὸν ὁποῖον ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀνεμένονεν ὡς Μεσσίαν, οὐ τινος τὸ ὄνομα εἶχε μεγαλύνει ἡ μακρὰ προσδοκία, ὅς τις ἦλθεν ἐπιδεικνύων ὡς περὶ ἡλίου δυσμᾶς σκιὰν γίγαντος, ἀπῆλθε δὲ ἡλίου μεσσηρινίου βασιλεύοντος βασιλεύοντος ἐπ' ὤμου τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ σκιάν, εἶχε φθάσει περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου. Ἀδύνατον, κύριοι, ν' ἀναγνώσετε τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Συνελεύσεως ἀλληλογραφίαν, καὶ νὰ μὴ αἰσθανθῆτε βελόως τιτρωσκομένην τὴν ἐθνικὴν ὁμῶν ψι-

¹⁾ Πρῶτος ὁ ἐκ Σάμου πληρεξούσιος Χριστόδουλος Ματακίης, ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ χρηστὴς, ὑπηρετήσας δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος καὶ μετ' αὐτὴν τὴν πατρίδα, οὗ τινος ὅμως ἡ χήρα, συντάξιν ἔχουσα 35 δραχ. κατὰ μῆνα, περιφέρειται λιμώττουσα εἰς Ἀθήνας, πρίττειν ἐν Ἑρμιόνη τὴν 18 Φεβρ. 1827 τὴν συγκρότησιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἰς ἐνὸς χεῖρας (182 Α. Μάμουκα τὰ κατὰ τὴν ἀναγίν. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 5', σελ. 120). Ἐν δὲ Τροιζῆνι κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 27 Μαρτίου, «Ἐπροβλήθη (ὑπὸ τίνος δὲν λέγεται) νὰ ἐκλεχθῇ κυβερνήτης ὁ κόμης Ἰω. Καποδιστριας, καὶ ἔγινεν δεκτὴ ὁμοφώνως ἡ πρότασις» (αὐτ. σελ. 88). Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 29 Μαρτ. «Ἀνεγνώσθη ἀναφορὰ τῶν κατοίκων Ναυπλίας αἰτούντων διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἑλλήν. πολιτείας τὸν κόμ. Ἰω. Καποδιστριαν» (αὐτ. σελ. 98). Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 30 Μαρτίου «Ἐπροβλήθη καὶ δεύτερον νὰ γινῇ ἡ ἐπίσημος πρόσκλησις τοῦ κ. Ἰω. Καποδιστριας, καὶ μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἀπεφασίσθη νὰ γινῇ ἡ πρόσκλησις» (αὐτ. σελ. 103). Τοῦ δὲ Κολοκοτρώνη ἡ ἀναφορὰ, δι' ἧς προτείνεται ὁ Καποδιστριας κυβερνήτης, εἰ καὶ ἔφερε χρονολογίαν τῆς 16 Μαρτίου ἐν Ἑρμιόνη, ὑπαβλήθη μετὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὰς ἄλλας περὶ αὐτῆς προτάσεις» (αὐτ.).

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προσθέτομεν καὶ τὰς ἐφεξῆς εἰδήσεις. Ὅτε χάριν συμφωνίας οἱ ἐν Αἰγίνῃ καὶ οἱ ἐν Ἑρμιόνη πληρεξούσιοι ἀπεφάσισαν νὰ συνεννοηθῶσι δι' ἐπιτροπῶν, ὁ ἐν Ἑρμιόνη στρατηγὸς Κίττος Τζαβέλλας εἶπεν ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν κ. Σπυρ. Τρικούπην, ὅτι μετὰ τὴν ἐλσεινὴν κατὰστασιν εἰς ἣν εἶχε περιέλθει ἡ πατρίς, πᾶσα πρᾶξις τῆς Συνελεύσεως, εἰ μὴ διορίζετο κυβερνήτης ὁ Καποδιστριας, ἦτο ματαία. — Μετὰ δὲ τὴν διακοπὴν συνάλευσιν τῆς ἑπιδάου, ἧς συνέχεια ἐγένετο ἡ ἐν Ἑρμιόνη καὶ Τροιζῆνι, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος ἐπιστολεῖ τῷ κ. Σ. Τρικούπῃ εἰς Ναύπλιον, ζητῶν νὰ μάθῃ περὶ ἀνδρὸς, ὡς ἔλαγε, συνετοῦ καὶ ἀπαθοῦς, τί ἐνόμιζε καλὸν νὰ γίνῃ ἕως σωθῇ ἡ ταλαιπωρουμένη πατρίς; Ὁ κ. Τρικούπης ἀπεκρίθη ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, σωτηρία θὰ ἦτο ἡ ἀναγόμενος ἐνὸς κυβερνήτου, ἐκλεγομένου ὅμως μεταξὺ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐμπείρων Ἑλλήνων, ἐλευθέρων τῶν ἐγχωρίων παθῶν καὶ εἰς μηδεμίαν ἀνηκόντων μερίδα. Ὁ δὲ Ἰγνάτιος ἀπαντήσας εἶπεν ὅτι τρεῖς τοιοῦτους γινώσκει· τὸν Ροδοβούνικην, τὸν Καποδιστριαν καὶ αὐτόν· ἀλλ' οὗτος μὲν ὡς κληρικὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῇ, ὁ δὲ Ροδοβούνικης ὑπηρετεῖ τὴν Ρωσσίαν· μόνος ἄρα ἔμενεν ὁ Καποδιστριας ὅς τις, ὡς γνωστὸν, διατρίβει μονάζων ἐν Ἑλβετίᾳ. — Ὅτε προέκειτο νὰ ἀναγορευθῇ ὁ Καποδιστριας κυβερνήτης, ἠρωτήθη ὁ Ἀμιλτον ἂν ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ δυσχεραστοίτο· οὗτος δὲ σπεύσας νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ ἐν Ἑκωντακτινουπόλει πρέσβους Κάνιγκ, ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν· «Πρὸ παντὸς ἄλλου ἔχομεν ἀνάγκην μιᾶς Ἑλλάδος.» Ὁ φιλέλλην Ἀγγλος ἤθελε τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀδιαφέρει δὲ περὶ τοῦ πολιτικοῦ φρονήματος τοῦ κυβερνήτου.

λοτιμίαν. Καθήμενος ἐκτάδην ἐντὸς πλοίου ἐξηκόντιζε νοουθεσίας, καὶ ἐπιπλήξεις, καὶ ἀπειλὰς κατὰ τῆς δεσποίνης αὐτοῦ συνελεύσεως, αὕτη δὲ ῥιγοῦσα ἤκουεν αὐτάς, καὶ οὐδὲ κἂν δι' ἀξιοπρεποῦς ἀπαντήσεως ἀπεπειράθη νὰ ὑπεκφύγῃ τὰ βέλη. Τοσαύτη ἡ πολιτικὴ ἀνικανότης τῶν διευθυνόντων τὴν συνέλευσιν τῆς Τροϊζήνης! Ἐμέμφθη, καὶ τοῦτο δικαίως, τοὺς στρατιωτικοὺς, ὡς ἐμέμφθη αὐτοὺς πρότερον καὶ ὁ Καραϊσκάκης, καταναλίσκοντας χρόνον πολύτιμον εἰς κενὰς ἐριδας περὶ τόπου συνελεύσεως καὶ ψηφίσεως νόμων, οὐς οὔτε ἡ κυβέρνησις ἔσχε νὰ ἐνεργήσῃ, οὐδ' οἱ κυβερνώμενοι ἐσέβοντο· ἀλλὰ, πλὴν τοῦ Κίτσου Τζαβέλα, οὐδεὶς ἄλλος ἠσθάνθη τὴν μομφήν. Μόνος οὗτος ἀπεκδυθεὶς γελοίαν πληρεξουσιότητα, ἔδραμεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἵνα παρασταθῇ μετ' ὀλίγον μάρτυς αὐτόπτης τῆς περὶ τὸ κολυμβῆν ἐπιτηδειότητος τοῦ γενναίου στολάρχου.

Ὁ Κόχραν ἀπῆτει νὰ γνωρίσῃ πρὶν ἢ ὀρκισθῇ, τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ὑπηρετήσῃ· διότι ἡ μὲν διοικητικὴ ἐπιτροπὴ εἶχε διαλυθῇ, ἡ δὲ ἀντικυβερνητικὴ ἦτο εἰσέτι ἐμβρυον. Ἀλλὰ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ διαφωνία τῶν πληρεξουσίων ὡς πρὸς τὰ μέλη τῆς προσκαίρου ταύτης κυβερνήσεως, ὥστε ἐπὶ ὀλοκλήρους ἡμέρας ἐπανελαμβάνετο σφοδρότερον ἢ ἔρις. Τότε προεβλήθησαν κυβερνηταὶ τῆς ταλαιπώρου Ἑλλάδος καὶ ὁ Μπαρλας, καὶ ὁ Πρασσῆς, καὶ ὁ Σκορδάκης, καὶ ὁ Σκορδίλης, καὶ ὁ Σακίτος, καὶ ὁ Σακόραφος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐντιμοὶ μὲν πολῖται, ἀνίκανοι ὅμως καὶ νὰ κρατήσωσι τὸ πηδάλιον σκάφους καταποντιζομένου.

Μὴ ἐννοῶν πόθεν ἡ τόση διαίρεσις, ὁ Κόχραν ἔγραψε ταῦτα ὡς ἄλλος παιδαγωγὸς κρατῶν βούνευρον πρὸς τὴν συνέλευσιν· «Ἡ λύσις εἶναι ἀπλουστάτη· ἅς γράψῃ ἕκαστος τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψηφίου του εἰς ψηφοδέλτιον, καὶ ἅς τὸ ῥίψῃ εἰς τὴν κάλπην· καὶ ὅς τις λάβῃ πλείονας ψήφους ἅς ὀνομασθῇ πρόεδρος, ὁ δὲ μετ' αὐτὸν ἀντιπρόεδρος καὶ οὕτω καθεξῆς.»

Ἐν τοσούτῳ μεταξὺ τοῦ τόσου σάλου τῶν ταπεινώσεων καὶ τῶν διαπληκτισμῶν, ὁ ναύαρχος Μιαούλης, ἀρχαῖος χαρακτήρ, ἐξ ἐκείνων τοῦς ὁποίους ἐγέννων αἱ πολιτεῖαι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἥρως μεγάλῃ πράξας διὰ μικρῶν, ἥρως ὁδηγήσας καὶ ἱκανὸς νὰ ὁδηγήσῃ πολλοὺς ἄλλους ἥρωας, ἦλθεν αὐτόκλητος δι' ἀναφορὰς ἀποπνεύσεως ὅλης ἀκραίφνης ἀρροσίωσιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἦλθε ν' ἀποθέσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ναυάρχου καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι, εἰ καὶ παρηκμακῶς, θέλει σπεύσει πρόθυμος ὑπὸ τὸν στόλαρχον καὶ εἰς νέους κινδύνους. Τοιαῦται πράξεις, ἐν ὧρα μάλιστα διχοστασιῶν, ἀρκοῦσι νὰ δοξάσωσιν ὀλοκλήρην βίον.

Πλὴν μεταξὺ τοσούτων ἀνιάρων εἶχε καὶ κωμικὰ

ἢ συνέλευσις. Μανουσάκης τις παρουσιάσθη ἐξαιτούμενος συνδρομὴν ἵνα ἀνορύξῃ θησαυρὸν γνωστὸν πρὸς αὐτόν. Ἀλλὰ μόλις ἐγένετο ἡ πρότασις, καὶ ἰδοὺ ἀνεβλάστησαν δὲν ἐνθυμοῦμαι πόσοι ἄλλοι, ἀξιοῦντες ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐγίνωσκον κεκρυμμένους θησαυροὺς, καὶ ζητοῦντες ἀμοιβὰς ὅπως ἀνακαλύψωσι τὸ μυστήριον. Καὶ ἡ συνέλευσις πιστεύσασα τὴν ὑπαρξιν τῆς Καλλιφορνίας τοῦ Μανουσάκη, ἐπέστειλεν αὐτῷ καὶ εὐχαριστήριον.

Ἀλλ' ὁ Μανουσάκης δὲν ἤρκειτο εἰς εὐχαριστήρια, ἅς ἐξεδίδοντο καὶ ὑπὸ ἐθνικῆς συνελεύσεως· διότι μεταδὼς εἰς Ναύπλιον κατέλυσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Νοταρᾶ, καὶ ἀνασκάψας τὰ κιβώτια τοῦ οἰκοδεσπότη, παρέλαβε χάριν τοῦ ἰδιαιτέρου ταμείου πάντα τὰ πολύτιμα σκεύη, καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησεν εἰς χώραν ἄγνωστον.

Ἰταλὸς τις Ἀντώνιος Κανέλλας, κάτοχος τῆς νομικῆς, ἔλθων πρὸ μικροῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐζήτησε παρὰ τῆς συνελεύσεως οἰκόν τινα δημόσιον ἐν Ναυπλίῳ, ὅπως ἰδρύσας τυπογραφεῖον ἐκδίδῃ ἑλληνιστὶ καὶ ἰταλιστὶ ἐφημερίδα ὑπερασπίζουσαν τὸν ἀγῶνα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀναφορὰ ἀναγινωσκομένη ἐπὶ συνελεύσεως, παρείχεν ὡς κακῶς συντεταγμένη, δυσκολίας τῷ ἀναγνώστῃ, ὁ Κανέλλας πλησιάσας τοῦτον μετὰ τὸ τέλος τῆς συνεδριάσεως, ἠρώτησε πόθεν αἱ δυσκολίαι. Καὶ ὅτε ἔμαθεν ὅτι ἡ σύνταξις ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἀσφής ἡ ἐννοια, ἐξαφθεις ὅλος ἔτρεξε πρὸς παρακείμενον καφεπωλεῖον, καὶ βατταρίζων ἀσυναρτήτους λέξεις, διότι ἦτο βραδύγλωσσος, ἔγραψε τὸ ἐφεξῆς ἐπιστόλιον·

Signore. La mia petizione che fu da voi tradita e non tradota fu letta nell' assemblea nazionale. Povero Tasso! povero Tasso! povero Tasso!

D. CANELLA.

Τίς δὲ ἡ σχέσις τοῦ μεταφράσαντος τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Τάσσον; Ἀφοῦ ἀπέστειλε τὸ γραμματίον ὁ Ἰταλὸς δόκτωρ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν τοῦ γραμματέως.

Μεταφραστὴς τῆς ἀναφορᾶς ἐγένετο ὁ ἐκ Ζακύνθου Δημήτ. Γουζέλης. Ὁ Γουζέλης οὗτος ἔχων καὶ πνεῦμα δξὺ καὶ φαντασίαν ζωηράν ὡς οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ, ἐλάτρευε τὰς Μούσας καὶ ἰδίως τὰς προστάτριας τῆς ποιήσεως. Καὶ πρὸ μὲν τοῦ ἀγῶνος μετέφρασε τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου διὰ στίχων· ἀλλὰ καὶ χαριστάτην κωμῳδίαν ὁ Χάσης ἐπιγραφομένην ἐποίησεν, εὐφυστάτα ἐξεικονίζουσιν ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῆς κοινωνίας μεταξὺ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη καὶ ἔζησεν. Ἀγνοοῦμεν δὲ ἐὰν καὶ ἄλλα ποιήματα ὀφείλῃ εἰς τὴν φιλομάθειαν αὐτοῦ ἢ πρὸ τοῦ 1821 φιλολογία. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀγῶνος, ἀποδυθεὶς προθύμως εἰς αὐτόν, ἐφιλοτιμήθη νὰ συνάψῃ συμπαχίαν μεταξὺ Ἀρεῶς καὶ τῶν ἐννέα

ἀδελφῶν. Διὸ ἐνῶ ἔφερε σπάθην ἀπλωρημένην εἰς τὴν ἀριστεράν καὶ πυροβόλα εἰς τὴν ζώνην, ἐκράτει διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν γραφίδα τῆς Πολυμνίας καὶ τῆς Καλλιόπης, καὶ ἐδιθυράμβει θουρίους καὶ ἄσματα πολεμιστήρια. — Δὲν εἶχα δίκαιον, προσέθετο ὁ Κανέλλας, νὰ ἐλεεινολογήσω τὸν συμπολίτην μου Τάσσαν, ἀφοῦ ἀπλὴν ἀναφορὰν δὲν κατώρθωσε νὰ μεταφράσῃ ὁ μεταφραστὴς αὐτοῦ!

Ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827 ἔτους ὁ κληρὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ μαχόμενος καὶ παρεδρεύων εἰς τὰ συμβούλια τοῦ κράτους, ἀπένειμεν ἀξιολογώταται ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα. Ζῶσιν εἰσέτι εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰ μακάρια ὀνόματα καὶ τοῦ πρωτοστάτου τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ τοῦ προσενηκόντος ἑαυτὸν ἐν Μεσολογγίῳ ἐκούσιον ὀλοκαύτωμα ἐπισκόπου Ῥωγῶν, καὶ τοῦ ἡρωικῶς πεσόντος ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, καὶ τοῦ ἡρωικωτέρου Διάκου, καὶ τοῦ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, καὶ τοῦ Μεθώνης Γρηγορίου, καὶ τοῦ Ἄρτης Πορφυρίου, καὶ τοῦ Παροναξίας Ἱεροθέου, καὶ τοῦ Βρεσθένης Θεοδωρήτου καὶ ἄλλων. Εἰς τὸν τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πράξαντα κληρὸν, ἡ συνέλευσις τῆς Τροιζῆνος ἀπηγόρευσε πᾶσαν μετοχὴν εἰς τὰ δημόσια, ἀνάρμοστον νομίσασα εἰς τοὺς στρατευομένους τῷ Χριστῷ νὰ ἐμπλέκωνται ταῖς πραγματείαις τοῦ βίου.

Καὶ ἐγὼ μὲν ὁμολογῶ τὴν περὶ τὰ θεολογικὰ ἀμάθειάν μου· ἔχω ὁμῶς μίαν ἀπορίαν, τὴν ἐξῆς. Κατὰ τὰ σημερινὰ φιλελεύθερα πολιτεύματα, τὰ ἐπιτρέποντα μάλιστα ὡς τὸ ἡμέτερον εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφιοῦν, καὶ ἐκλέγεσθαι, καὶ διορίζεσθαι εἰς πᾶν ὑπουργημα, καὶ ὁ κάπηλος, καὶ ὁ πλακουντοποιὸς, καὶ αὐτὸς νῆ Δία ὁ ῥωποπώλης ἄπτεται ἀκωλύτως τῶν δημοσίων. Διὰ τί ἄρα ἡ τάξις ἡ ἀντιπροσωπεύουσα τὸ τιμαλφέστερον, τὸ ἱερώτερον τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων, τὸ θεμελιῶν πόλεις καὶ κράτη, καὶ δύνανται πάλιν ἔχον ν' ἀνατρέψῃ αὐτὰ, τὸ συμφέρον λέγω τῆς θρησκείας, κηρύττεται ἀποσυνάγωγος; Οἱ κληρικοὶ καλλιεργοῦσιν ἐπιστήμην εἰδικὴν καὶ μετέρχονται ἐπάγγελμα ἀνεξάρτητον, σχέσιν ἄπειρον ἔχον πρὸς τὰ ἐγκόσμια, καὶ σχέσιν σωτήριον· διὰ τί καὶ αὐτοὶ νὰ μὴ συμπράττωσι μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν δημοσίων;

Τοιαῦτα, φαίνεται, ἀνεπύλει κατὰ νοῦν καὶ εἰς τῶν ἐν τῇ συνέλευσει κληρικῶν, ὅτ' ἐγερθεὶς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τοῦ ἐπικειμένου ἐξοστρακισμοῦ. Ἀλλὰ μόλις ἀνεφώνησεν ἀκούσατε, κύριοι! καὶ συστείλας τὰ χεῖλη περιέφερε τὸ βλέμμα ἀμήχανον.

— Λέγε, ἅγιε ἀρχιμανδρίτα, ἀνέκραξαν ἀνυπομόνως οἱ πληρεξούσιοι, λέγε!

Ἀλλ' ὁ σεβασμιὸς ἀρχιμανδρίτης ἴστατο ἀνχυδός.

— Λέγε, ἐπανέλαβον καὶ δεύτερον.

Καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης ὑποτραυλίσας μετὰ τινα ἔτι σιωπὴν «ἐλπισμόνησα τί εἶχα νὰ σᾶς εἰπῶ,» ἐπεδόθη εἰς ἄκρατον γέλωτα.

Καὶ ὡς δι' ἡλεκτρισμοῦ ὁ γέλως διεδόθη εἰς πάντας τοὺς περιστώτας, καὶ τοσοῦτω βροντωδῶς ἀντήχει ἀνὰ τὸν κῆπον καὶ πέριξ αὐτοῦ, ὥστε ὁ πρόεδρος ἠναγκάσθη ν' ἀπολύσῃ τὴν συνεδρίαν.

Τοιαύτης λήθης παραδείγματα δὲν εἶναι σπάνια. Ὁ Dumas λέγει ὅτι κύριός τις μέλλων νὰ ὑπογράψῃ συμβόλαιον, ἐλπισμόνησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Θρόμβοι ἰδρωτὸς ἔρρεον ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ ταλαιπώρου, ὅς τις μάτην διασκελιζόμενος καὶ τρέχων ἄνω καὶ κάτω ἠγωνίζετο νὰ ἐνθυμηθῇ αὐτό. Καὶ ἂν κατὰ καλὴν τύχην, προστίθῃσιν ὁ Dumas, δὲν ἐκάλει τις αὐτὸν κατ' ὄνομα, ἤθελε καταισχυνηθῇ ὁμολογῶν ὅτι ἠγνόει πῶς ὠνομάζετο.

Ἰσως, κύριοι, τὴν ἐξιστόρησιν πραγμάτων εὐτελῶν τὸ φαινόμενον, ὑπολαμβάνει τις μικρὰς προσοχῆς ἀξίαν σήμερον· ἀλλὰ τοιαύτην δὲν θέλουσι θεωρήσει καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς. Παρατηρήσατε μετὰ πόσης ἐπιμελείας περισυνάγονται καὶ τὰ ἐλάχιστα συντρίμματα τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, πόσαι θυσίαι γίνονται ὑπὲρ ἀνακαλύψεως αὐτῶν, καὶ πόσοι ἄνδρες σοφοὶ ἐγκύπτουσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐρμηνείαν. Γίνονται ἄρα ταῦτα χάριν περισπασμοῦ, πρὸς θεραπείαν ἀηδίας καὶ κόρου, ἢ μὴ ἦναι ὑπερσάρκως φιλολογικῆς πολυτελείας; Οὐδὲν τούτων, κύριοι! Ἐξ ἐναντίας, ἄνευ τῆς λεπτομεροῦς ἔσται δὲ καὶ μικρολόγου ταύτης ἐρεύνης, ἡ ἱστορία τοῦ παρελθόντος πολιτισμοῦ μένει ἀτελής. Ἀλλ' οὐδὲ ἡδονῆς στερεῖται ἡ τοιαύτη ἐρευνα· διότι οἱ υἱοὶ ἀναπολοῦμεν μετὰ πόθου τὰς ἔξεις τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, καὶ φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἀκούομεν ἔτι τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν φωνὴν καὶ τὰ φιλόστοργα παραγγέλματα. Ἐνθυμήθητε, κύριοι, τί ἔλεγεν ὁ πολυπειρότατος τῶν φιλοσόφων, ὁ Πλούταρχος· ἔλεγεν ὅτι «πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιὰ τις ἔμφρασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχη μυριόνεκροι καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται καὶ πολιορκίαι πόλεων.»

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ.

Ἐν τῷ φυλλαδίῳ τῆς 15 Ἰανουαρίου ἀνηγγείλαμεν τὸν ἀνωτέρω διατῆ ἀγῶνα, ὃν φιλοτίμως ἔθετο ὁ ἐν Μασσαλίᾳ φιλογενέστατος κ. Σ. Μεταξᾶς. Ἰδοὺ δὲ σήμερον καὶ τὸ πρόγραμμα·